
**MAMLAKATIMIZ QISHLOQ XO'JALIGINI KREDITLASH TIZIMINI
DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING ZAMONAVIY
MEXANIZMLARI**

i.f.n., dots. Shoxo'jaeva Z.S.

Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi sohasida
strategik rivojlanish va tadqiqotlar xalqaro markazi doktoranti
shoxujaeva@mail.ru

Boqieva D.O.

QarMII "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini moliyaviy qo'llab quvvatlashda kredit tizimining roli haqida va kredit tizimini tartibga solishning davlat va bozor mexanizmlarini rivojlantirishga bag'ishlangan takliflar ishlab chiqilgan.

***Kalit so'zlar:** bank-moliya tizimi, iqtisod-moliya sohasi, tijorat banklari, qo'llab-quvvatlovchi institutlar tizimi, kredit tizimi, iqtisodiy o'sish, modernizatsiya, innovatsion rivojlanish, o'z-o'zini tartibga solish bozor mexanizmi.*

ABSTRACT

This article contains proposals on the role of the credit system in the financial support of agricultural producers and the development of state and market mechanisms for regulating the credit system.

***Keywords:** banking and financial system, economic and financial sector, commercial banks, system of supporting institutions, credit system, economic growth, modernization, innovative development, self-regulatory market mechanism .*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy va kredit jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirilishiga samarali ta'sir ko'rsatmoqda. Hozirgi davrning rivojlanish talabi moliyaviy imkoniyatlarni bilish bilan bir qatorda ulardan samarali foydalanishi ham talab qiladi. Shuningdek bank-moliya tizimi bozor munosabatlariga mos rivishda tashkil etish hamda iqtisod-moliya sohasi bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashga alohida e'tibor berilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida bank sohasi

bo'yicha quyidagilarni ma'lum qildi: "...bank va moliya tizimida islohotlarni jadal davom ettirish, sohaga zamonaviy bozor mexanizmlarini keng joriy etish zarur.

Bugungi kunda bank tizimidagi eng asosiy muammo – ular kapitalining asosiy qismi, ya'ni 83 foizi davlatga tegishli ekanidir. Bu, o'z navbatida, bank sektorida sog'lom raqobatga to'siq bo'lib, xizmat ko'rsatish sifatiga salbiy ta'sir qilmoqda.

Hukumat va Markaziy bank xalqaro moliya institutlari ko'magida bank-moliya tizimini rivojlantirish bo'yicha uzoq muddatli strategiya ishlab chiqishi lozim.

Bunda bank tizimiga xususiy va xorijiy kapital kirib kelishi hisobidan biz davlat banklari ulushini bosqichma-bosqich kamaytirib boramiz. Bu esa sohada raqobat muhitini yaxshilashga, tijorat banklari faoliyatini, kreditlash sifati va madaniyatini har tomonlama oshirishga xizmat qiladi"¹.

Banklar oldiga belgilab berilgan ustuvor vazifalardan asosiysi ham banklarning barqarorligini va kapitallashuv darajasini yanada oshirish, yetakchi xalqaro reyting kompaniyalari tomonidan qabul qilingan xalqaro meyorlar, mezon va standartlarga asoslangan holda, bank tizimini baholash ko'rsatkichlarining zamonaviy tizimini joriy etish belgilangan edi.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida qiyosiy taqqoslash, mantiqiy va abstrakt fikrlash usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Qishloq xo'jaligining ishlab chiqarish salohiyatini tiklash, uning iqtisodiy va texnologik qoloqligini bartaraf etishning umumiy sharti. texnik modernizatsiya va innovatsion rivojlanish yo'liga o'tish sohaga investitsiyalarni jalb etishdan iborat bo'lib, moliyalashtirish jarayoni ko'pchilik qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun o'z mablag'lari yetishmasligi sababli qiyin kechmoqda.

Shu munosabat bilan qishloq xo'jaligida tashqi, birinchi navbatda qaytariladigan moliyalashtirish manbalarining roli sezilarli darajada oshmoqda.

Milliy moliya tizimining bir qismi sifatida qishloq xo'jaligini kreditlash tizimi eng muhim o'ziga xos soha bo'lib, uning faoliyati vaqtincha bo'sh mablag'larning to'planishini ta'minlaydi va mahsulotlarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilishning turli bosqichlarida pul fondlarini shakllantirishda qishloq

---

¹ Sh.Mirziyoev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati davlat rahbarining 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2019y.

xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining ehtiyojlariga muvofiq ularni qayta taqsimlashni talab etadi.

Qishloq xo'jaligi sohasi bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va qishloq aholisini qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus institutlarning faoliyat yuritishning o'ziga xos mexanizmlarini mustaqil ravishda ta'minlashi zarur. Har bir mamlakat o'ziga xos qo'llab-quvvatlovchi institutlar tizimini yaratadi, ularning asosiy xususiyatlari, ayniqsa, ular shakllanishining dastlabki bosqichlarida davlat ishtirokining yuqori darajada ekanligi bilan izohlaydi.

Iqtisodiyotning agrar tarmog'i rivojlanishi ko'p jihatdan qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy-iqtisodiy ahvolarining barqarorligiga bog'liq. Biroq, aksariyat agrar xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda nafaqat kengaytirilgan, balki oddiy takror ishlab chiqarishning ichki va tashqi moliyalashtirish manbalari mavjud emasligi qishloq xo'jaligini kreditlash tizimini davlat tomonidan tartibga solishga bo'lgan ehtiyojni va rolini oshiradi.

Qishloq xo'jaligini kreditlash tizimini davlat tomonidan tartibga solish uning muhim funksiyalarini amaliy jihatdan amalga oshirish uchun shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan murakkab jarayon bolib quyidalarni o'z ichiga oladi:

- tizimning barqarorligini ta'minlash;
- qarz oluvchilarni to'lov qobiliyati;
- qishloq xo'jaligini rivojlantirishni rag'batlantirish.

Kredit tizimining barqaror rivojlanishi davlatning zarur ishlab chiqarish quvvatlarini (qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining rentabelligi, ishlab chiqarish vositalarining mavjudligi, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish, tashish va saqlash tizimining mavjudligi, bozorda to'lovga layoqatli talabning mavjudligi) yaratishdagi ishtiroki bilan chambarchas bog'liq va moliyaviy (kredit tashkilotlariga kirish, riskni baholash uchun ma'lumotlarning mavjudligi, kredit berish bo'yicha qaror qabul qilish erkinligi, kredit kapitalining sifatli va yetarli miqdori, qarz oluvchining kreditga layoqatliligini baholashning samarali usullari, majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash mexanizmi) qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini kredit bilan qo'llab-quvvatlashning samarali shakllari faoliyat ko'rsatishi uchun shart-sharoitlar yaratildi.

Qishloq xo'jaligida kredit tizimini davlat tomonidan tartibga solish uning rivojlanish dinamikasiga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Shu munosabat bilan qishloq xo'jaligining potentsial qarz oluvchilarni qamrab olish ko'rsatkichi davlat ta'sirining shakllari va usullarini tanlashda ko'rsatma bo'lib xizmat qiladi, ularning samaradorligi kredit operatsiyalari sonining ko'p marta ko'payishini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratish, kredit operatsiyalari sonining multiplikativ o'sishini va

individual kredit bitimining har ikki tomoni uchun qiymatini oshirishni ta'minlash bilan tavsiflanadi. Agar kredit tizimi kredit operatsiyalarini kengaytirishga, qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari qamrovini oshirishga qarab harakat qilsa, davlat tomonidan tartibga solish samarali bo'ladi, aks holda bitimlar nisbatan qisqaradi, kredit tizimi yopiladi va tanazzulga yuz tutadi.

Qishloq xo'jaligida kredit tizimining faoliyat ko'rsatishining sifat jihati uning yana bir funksiyasining namoyon bo'lishi bilan bog'liq bo'lib, uni amalga oshirish davlat tomonidan tartibga solish jarayonida - tarmoq rivojlanishini rag'batlantirish qobiliyati ta'minlanadi.

Iqtisodiy o'sish va institutsional shakllar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik mexanizmi tarmoqning o'sish sur'ati asosan jismoniy va inson kapitalining to'planish intensivligi, shuningdek, mehnat unumdorligining o'sishi o'z navbatida, texnologiyalarni rivojlantirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan belgilanadi. Bu davlatdan qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining faoliyat yuritishi uchun raqobatbardosh shart-sharoitlarni yaratishni talab qiladi.

Bu jarayonlarning intensivligi qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarish jarayonini moliyalashtirishning mavjud tashqi manbalarini shakllantirish va faoliyat ko'rsatish mexanizmlariga bog'liqdir.

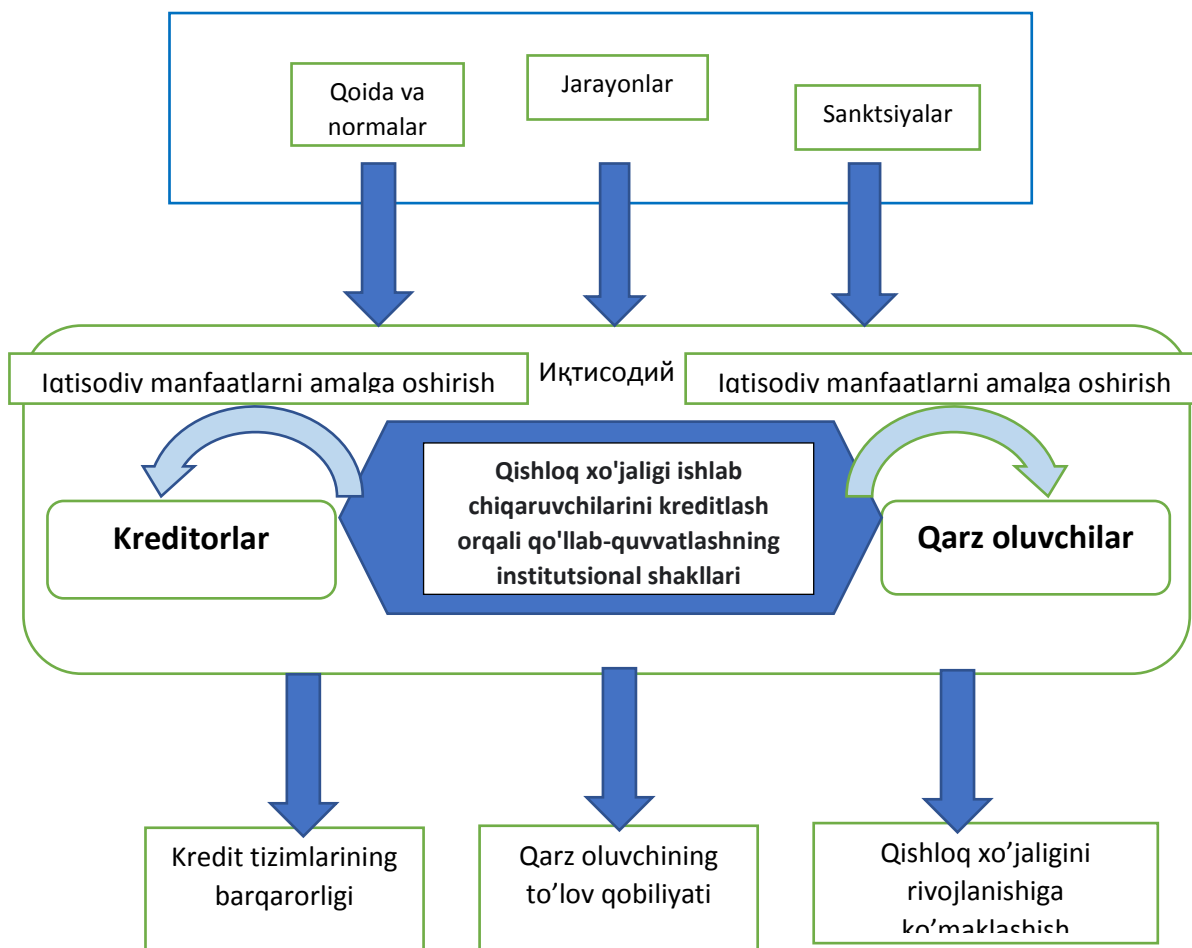
Asosiy e'tibor ma'lum bir qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun kredit qo'llab-quvvatlashning mumkin bo'lgan shakllarining potentsial to'plamini va umuman tarmoqning rivojlanish salohiyatini aniqlaydigan umumiy kredit tizimining zarur tuzilmasini yaratishga imkon beradigan rasmiy qoidalarga qaratiladi.

Qishloq xo'jaligida kredit tizimini davlat tomonidan tartibga solish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va ularning kreditorlari o'zlarining iqtisodiy manfaatlarini ro'yobga chiqarish uchun o'zaro munosabatlarini yengillashtiradigan maxsus normalar, qoidalar, tartiblarni ishlab chiqishni taqozo etadi (2-rasm).

Qishloq xo'jaligini kreditlash tizimini tartibga solish jarayonining amaliy ifodasi davlat boshqaruvi sub'ektlarining kreditni qo'llab-quvvatlashning institutsional shakllarini shakllantirish jarayoniga qaratilgan harakatlari bo'lib, uning maqsadi moliyaviy-iqtisodiy muhit va qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining xatti-harakatlariga muayyan xatti-harakatlar doirasini yuklash orqali ularning iqtisodiy manfaatlarini amalga oshirish shartdir.

Taklif etilayotgan model hudud qishloq xo'jaligida kredit tizimining turli elementlariga davlat ta'sirining o'ziga xos shakllari va usullarini shakllantirish jarayoni uchun asos sifatida ishlatilishi lozim. Ushbu modelning afzalligi shundaki, u qishloq xo'jaligidagi ichki kredit munosabatlari bo'yicha tizimning o'zida xo'jalik

yurituvchi sub'ektlarning geteropolyar, heterojen manfaatlarining o'zaro ta'sirining uyg'unligini, shuningdek, qishloq xo'jaligining ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi doirasida tizimli xususiyatlarni amalga oshirishni, qishloq xo'jaligini va umuman iqtisodiyotni samarali rivojlantirish uchun asos yaratishni ta'minlaydi.

2-rasm. Qishloq xo'jaligini kreditlash tizimini davlat tomonidan tartibga solish modeli

Qishloq xo'jaligini kreditlash tizimi qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va qishloq aholisini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan biri sifatida qaraladi.

Bu agrosanoat majmuasining asosiy tarmog'ining zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari, ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlarning rivojlanish darajasi, ishlab chiqarishning tavakkalligi, yuqori kapital va energiya sarfi, past jozibadorligi kreditorlar va investorlar uchun qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining asosiy va aylanma mablag'larni

moliyalashtirishning tashqi manbalaridan foydalanish imkoniyati cheklanganligi bilan bog'liqdir. Ushbu xususiyatlar tarmoq uchun samarali moliyaviy va kredit yordamini talab qiladi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini kredit bilan qo'llab-quvvatlashning institutsional shakllari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini (oziq-ovqat va qayta ishlash sanoati uchun xom ashyo) ishlab chiqarishni moliyalashtirishning qaytariladigan manbalarini ta'minlashi kerak. Shuningdek, korxonalar tovarlarini qayta ishlab chiqarish jarayoni (oziq-ovqat xavfsizligi, hududlar ustidan ijtimoiy nazoratni saqlash, an'anaviy madaniyat, jamiyatning rekreatsion ehtiyojlarini qondirish uchun sharoitlar), tarmoqning ko'p funksiyaliligi va uni mamlakat iqtisodiyotining ustuvor tarmog'i sifatida tan olish huquqini beruvchi keng funksiyalar tizimidan kelib chiqadi.

Mamlakatda iqtisodiy qonunlarning amal qilishini hisobga olgan holda qishloq xo'jaligiga beriladigan kreditni davlat tomonidan tartibga solish ishlab chiqilgan bo'lib, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish va tovarlarini takror ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta'minlash uchun shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan davlat ta'sirining me'yoriy belgilangan vositalarining majmuaviy tuzilmasi yaxlit va ichki izchil to'plami orqali amalga oshirilishi belgilangan. (1-jadval).

1-jadval

Qishloq xo'jaligida kredit tizimini tartibga solishning davlat va bozor mexanizmi elementlari

Unsurlar	O'z-o'zini tartibga solish bozor mexanizmi	Davlatni tartibga solish mexanizmi
Maqsad	Foyda olish	Qishloq aholisi hayoti uchun moddiy va ijtimoiy sharoitlarni ta'minlaydigan moliyaviy-kredit munosabatlarini qo'llab-quvvatlash
Kreditorlar	Tijorat banklari	Davlat ko'magida tashkil etilgan ixtisoslashtirilgan moliya-kredit institutlari (ixtisoslashtirilgan banklar, kredit kooperativlari, mikromoliya tashkilotlari); tijorat banklari
Tartibga solish obyekti	Qishloq xo'jaligida ssuda kapitalining harakat	Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini kredit bilan

	shakllari	qo'llab-quvvatlashning institutsional shakllari
Qarz oluvchilarni to'lovlilik(qoplash) darajasi	Hududiy kreditorlarga yaqin bo'lgan xususiy tomorqa va agrar tarmoq tarkibiga kiruvchi qishloq xo'jaligi korxonalarini; qishloq xo'jaligi bo'lmagan boshqa qarz oluvchilar;	Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining barcha toifalari, qishloq xo'jaligidan tashqari qishloqdagi tadbirkorlik sub'ektlari amalga oshiriladi
Resurslar	Moliya bozorining jalb qilingan depozitlari va mablag'lari, aholi omonatlari	Jalb qilingan mablag'lar, moliya bozori fondlari, byudjet mablag'lari
Tamoyil	Mablag'larni foydali joylashtirish, xavflarni minimallashtirish, foydaning o'sishini ta'minlash	Kreditlash chegaralarini kengaytirish, qishloq xo'jaligi qarz oluvchilarning kredit resurslaridan to'liq foydalanishini ta'minlash
Kredit to'lanishini ta'minlash	Qarz oluvchining moliyaviy-iqtisodiy holatiga qat'iy talablar, kredit kafolati	Moliyaviy tiklanish va qarzni qayta tuzish tartiblari, kafolat va sug'urta sxemalari
Foiz stavkacsi	Kredit operatsiyalarining rentabellik ko'rsatkichlarini beradi	Kredit operatsiyalarining rentabelligini kamaytirmasdan, subsidiyalanadi va kredit mavjudligini ta'minlaydi
Kredit xavfi	7-bandning majburiyatlarini ta'minlash usullari tufayli u minimallashtiriladi	Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan kredit tizimining samarali infratuzilmasi faoliyati tufayli qisqaradi

MUNOZARA

O'z-o'zini tartibga solishning bozor mexanizmining ishlashini davlat tomonidan tartibga solish ta'minlay olmaydigan funktsiyalarnigina ta'minlaydi. Shu bilan birga, tartibga solishning shakl va usullari qishloq xo'jaligining real holatiga mos kelishi,

ta'sir ko'lami esa qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining rivojlanish darajasi va bozordagi kredit institutlarining funksional yaroqliligiga qarab o'zgarishi kerak.

Qishloq xo'jaligini kreditlash tizimini davlat tomonidan tartibga solishning me'yoriy-huquqiy bazasi juda xilma-xil bo'lib, tarmoqni imtiyozli qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan tegishli qonunchilik bazasining barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

Bu xususiyat, birinchi navbatda, kredit tizimining faoliyati barqarorligidan dalolat beradi, shu bilan birga, uni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari uning barcha funktsiyalarini amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi kerak, shu jumladan barqarorlikdan tashqari, kredit tizimining to'liq ishlashini va qarz oluvchilarni to'lov qobiliyatini ta'minlashi shart, bu esa qishloq xo'jaligini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-son Farmoni. 23.10.2019 y.
2. Ortiqov I. Agrar sohada innovatsiyaning ahamiyati. //O'zbekiston qishloq xo'jaligi. – Toshkent,2009. - №2. - B.29.
3. Safoevna, S. Z., & Juraevna, M. N. (2021). Analysis of economic efficiency of the use of irrigated land in agriculture and factors on them. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government/ Vol, 27(2), 4056.*
4. Safoevna, S. Z., & Sagdullaevna, T. F. (2021). Food provision of the population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(2), 1320-1325.*
5. ZS Shoxo'jayeva. Efficient use of water resources in the agricultural sector. Monograph. T.: - 2012
6. ЗС Шохужаева Зарубежный опыт в сельском хозяйстве по использованию водных ресурсов. - Economics, 2020.
7. Safoevna, S. Z., & Sagdullaevna, T. F. (2021). Food provision of the population of the republic of uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(2), 1320-1325.*
8. Utkirovna MN, Shoxo'jaeva Zebo Safoevna Organizational and economic basis for the development of cotton and textile clusters. *ACADEMICIA: An International*

Multidisciplinary Research Journal – 2021/2.

9. ZS Shoxo'jayeva, M Norqobilov Problems of rational use of water resources in agriculture of the Republic of Uzbekistan. - НАУКА И ТЕХНИКА. МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 2020.
10. ЗС Шохужаева Зарубежный опыт в сельском хозяйстве по использованию водных ресурсов. - Economics, 2020.
11. SZ Safoevna, SM Mirjamilovich. Development of entrepreneurship and improvement of organizational and economic bases of its state regulation. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. 2021. №3, 1186-1193.
12. Shoxo'jaeva, Z. S., & Boqieva, D. O. (2022, March). ISHLAB CHIQRISH TARMOQLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSİYALARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY VA IQTISODIY ASOSLARI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 4, pp. 513-519).